

פרק כ"ד / גורן ארוונה ובחירת ירושלים

דומה שבכך יתבאר הבדל נוסף בין שני הספרים. בדברי הימים נאמר "ויגן שם דָוִד מִזְבַּח לַה' וַיַּעַל עֹלוֹת וַיִּשְׁלַמִּים וַיִּקְרָא אֶל ה' וַיַּעֲנֵהוּ בְּאֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם עַל מִזְבַּח הָעֹלָה" (דה"א כ"א, כו), ואילו בפרקנו אין מסופר כלל על ירידת האש. נראה שתיאור זה הוא חלק בלתי-נפרד ממגמת הסיפור בדברי הימים. ירידת האש מהשמים היא ביטוי ליעוד מקום הגורן למקדש, כפי שנאמר באותו ספר בחנוכת המקדש גופה: "וּכְכֹלֹת שְׁלֹמֹה לְהִתְפַּלֵּל וְהָאֵשׁ יֵרְדֶה מִהַשָּׁמַיִם² וְתֹאכַל הָעֹלָה וְהַזְבָּחִים וְכָבֹד ה' מָלֵא אֶת הַבַּיִת" (דה"ב ז, א).³

כללו של דבר, שני הספרים מבטאים שתי בחינות בבחירת ירושלים כמקום השראת השכינה. לפי ספר שמואל, ה' בחר בירושלים מכיוון שדוד בחר בה, ולפי ספר דברי הימים, דוד בחר בירושלים מכיוון שה' בחר בה. כמו בפרשות רבות אחרות, גם כאן ניכר עקרון 'הסיבתיות הכפולה': תהליך שתחילתו במעשי בני אדם ותהליך המושגח מלכתחילה בידי הקב"ה, המגיעים בסופו של דבר לאותו מקום.⁴

א. זֶה הוּא בַּיִת ה' הָאֵלֹהִים

בשיעור הקודם עמדנו על טיבה של האריכות היתרה בסיפור קניית גורן ארוונה. ברם, בדברי הימים נוספת לסיפור זה משמעות חשובה ביותר, שהעדרה בספר שמואל מפתיע. כזכור, בספר שמואל הסיפור מסתיים בעצירת המגפה מעל ישראל. והנה, בדברי הימים בא אפילו, המלמד במה עיקר חשיבותו של מקום גורן ארוונה: "בַּעַת הַהִיא בְּרָאוֹת דָוִד כִּי עָנָהוּ ה' בְּגִרְוֹן אֶרְנָן הַיְבוּסִי וַיִּזְבַּח שָׁם. וּמִשָּׁפְן ה' אֲשֶׁר עָשָׂה מִשָּׁה בַּמִּדְבָּר וּמִזְבַּח הָעֹלָה בָּעַת הַהִיא בְּבָמָה בְּגִבְעוֹן. וְלֹא יָלַד דָוִד לְלֶכֶת לְפָנָיו לְדָרֵשׁ אֶל־הַיָּם כִּי נִבְעַת מִפְּנֵי חָרֵב מְלֶאכֶה ה'. וַיֹּאמֶר דָוִד זֶה הוּא בַּיִת ה' הָאֵלֹהִים זֶה מִזְבַּח לְעֹלָה לְיִשְׂרָאֵל" (דה"א כ"א, כח – כ"ט, א). מקום הגורן הוא אפוא המקום שבו עתיד בית ה' לעמוד. הדברים מפורשים יותר בפסוק אחר בספר דברי הימים: "וַיַּחַל שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת בַּיִת ה' בִּירוּשָׁלַם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה אֲשֶׁר נִרְאָה לְדָוִד אָבִיהוּ אֲשֶׁר הָכִין בְּמִקּוֹם דָוִד בְּגִרְוֹן אֶרְנָן הַיְבוּסִי" (דה"ב ג, א);¹ ובכן, גורן ארוונה הוא הר המוריה, ושם עתיד לעמוד בית המקדש.

מדוע השמיט ספר שמואל דבר זה? השאלה חריפה במיוחד אם מניחים שלא בכדי הובא סיפור זה בסוף הספר, סמוך לתחילתו של ספר מלכים, שבו נבנה המקדש. אם אכן זה טעם הסמיכות, מדוע לא פירשו ספרי שמואל ומלכים את דבר הזיקה הזאת בין גורן ארוונה ובין מקום המקדש?

נראה שהדבר קשור לעיקרון בעניין בחירת ירושלים בספר שמואל שכבר עמדנו עליו בעבר. לפי ספר שמואל, דוד בחר בירושלים כעיר הבירה וכמקום מושבו כדי לאחד את עם ישראל סביב עיר שאינה מזוהה עם שני הכוחות העיקריים בעם, יהודה ובנימין (הרחבנו על כך בפרק ה', שיעור 11). לשם העלה דוד את ארון ה' (פרק ו'), אך רק במרד אבשלום, כשלקחו צדוק ואביתר את הארון מירושלים וביקשו לצרף אותו למחנהו הנמלט של דוד, קבע דוד לראשונה קביעה נחרצת כי ירושלים היא מקום השראת השכינה: "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְצִדּוֹק הַשֵּׁב אֶת אֲרוֹן הָאֵלֹהִים הָעִיר אִם אֲמָצָא חָן בְּעֵינֵי ה' וְהִשְׁבֵּנִי וְהִרְאֵנִי אֶתוֹ וְאֵת נֹוֹהוּ" (ש"מ"ב ט"ו, כה) (הרחבנו על כך בפרק ט"ו, שיעור 34). העיר שעושה כל ישראל חברים, היא העיר הראויה להיות מקום השכינה ובית המקדש.

ספר דברי הימים מבטא נקודת הסתכלות אחרת על בחירת ירושלים, ולפיה ה' הוא שבחר בעיר זו להשרות בה את שכינתו. משום כך הספר מדגיש שמקום המקדש נבחר מתוך הבנת צו ה' להקים מזבח לה' דווקא שם (אף שמשכן והמזבח היו באותו זמן בגבעון) והופעת המלאך שם.

2 אמנם יש גם מקום לומר שעניין ירידת האש מן השמים, הוא גופו הבדל בין הספרים, שהרי גם בהשראת השכינה במקדש בא התיאור הזה בדברי הימים בלבד, ואילו במלכים נאמר רק "וַיְהִי כְכֹלֹת שְׁלֹמֹה לְהִתְפַּלֵּל אֶל ה' אֶת כָּל הַתְּפִלָּה וְהַתְּחִנָּה הַזֹּאת קָם מִלְּפָנֵי מִזְבַּח ה' מִקְרָע עַל בְּרָכָיו וְכָפְיו פְּרִשּׁוֹת הַשָּׁמַיִם" (מ"א ח', נד).

3 ייתכן שיש ביטוי נוסף בסיפור למגמתו של ספר דברי הימים להציג את פרשת הגורן כפרשת בחירת ירושלים. בתיאור המלאך שם נוסף נופך שאיננו בפרקנו: "וַיֵּשֶׁא דָוִד אֶת עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת מְלֶאכֶה ה' עֹמֵד בֵּין הָאֶרֶץ וּבֵין הַשָּׁמַיִם וְחָרְבוּ שְׁלוֹפָה בְּיָדוֹ נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלַם" (דה"א כ"א, טז). תיאור זה מזכיר את המלאך שפגש יהושע בכניסה לארץ: "וַיְהִי בְהִיְתוֹת יְהוֹשֻׁעַ בְּיַרְיָחוֹ וַיֵּשֶׁא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה אִישׁ עֹמֵד לְגִידוֹ וְחָרְבוּ שְׁלוֹפָה בְּיָדוֹ... (יהושע ה', יג), ואותו "איש" מצווה על יהושע: "שֵׁל נַעֲלֶךְ מֵעַל רִגְלֶךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲתָה עֹמֵד עָלָיו קָדֵשׁ הוּא" (שם, טז). שם הדגיש המפגש עם מלאך ה' את הכניסה לארץ; לפי ספר דברי הימים, גם המפגש עם המלאך בגורן ארוונה מדגיש את קדושת המקום.

4 ייתכן שההבדל בין גישותיהם של שני הספרים בעניין בחירת ירושלים משתקף עוד בשוני אחר בין ספר דברי הימים ובין ספר מלכים, שהוא המשכו של ספר שמואל. בתפילת שלמה בחנוכת המקדש מובא פסוק ובו קושי בולט: "מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת עַמִּי אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לֹא בַחֲרָתִי בְעִיר מִכָּל שְׁבֵטֵי יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת בַּיִת לְהִיְתוֹת שְׁמִי שָׁם וְאֶבְחַר בְּדָוִד לְהִיְתוֹת עָלַי עַמִּי יִשְׂרָאֵל" (מ"א ח', טז). הפסוק פותח בנושא בחירת העיר, והיה צפוי שייאמר בהמשכו כי עתה בחר ה' בירושלים; במקום זאת, הפסוק מסיים בבחירה בדוד! בספר דברי הימים הבעיה נפתרת בפשטות – שם מדובר על שתי הבחירות: "מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת עַמִּי מִמִּצְרַיִם לֹא בַחֲרָתִי בְעִיר מִכָּל שְׁבֵטֵי יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת בַּיִת לְהִיְתוֹת שְׁמִי שָׁם וְלֹא בַחֲרָתִי בְאִישׁ לְהִיְתוֹת נְגִיד עָלַי עַמִּי יִשְׂרָאֵל. וְאֶבְחַר בִּירוּשָׁלַם לְהִיְתוֹת שְׁמִי שָׁם וְאֶבְחַר בְּדָוִד לְהִיְתוֹת עָלַי עַמִּי יִשְׂרָאֵל" (דה"ב ו', ב – ה).

אכן, בתרגום השבעים הנוסח במלכים הוא כמו בדברי הימים, ויש שטענו שבמלכים נשמט משפט מפני 'הדומות' (קרי: המילים "להיות שמי שם"). ברם, דומה שההבדל מכיוון, ואיננו מקרי. מן הנוסח בספר מלכים משתמע שבחירת המלך קשורה לבחירת מקום השראת השכינה. לפי נוסח זה, בחירת ירושלים נבעה מבחירת ה' בדוד, ומאחר שבחר דוד בירושלים, בחר בה גם ה', על פי דרכו של ספר שמואל. לעומת זאת, מנוסח דברי הימים עולה שה' בחר בירושלים ללא שום קשר לדוד, בהתאם למגמה המאפיינת ספר זה גם בפרקנו.

1 שהר המוריה הוא מקום המקדש נאמר כבר בפרשת העקדה, שהייתה ב"אֶרֶץ הַמּוֹרִיָּה" (בראשית כ"ב, ב), ושם נאמר: "וַיִּקְרָא אֲבָרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא ה' יְרָאָה אֲשֶׁר יֹאמֶר הַיּוֹם בְּהַר ה' יְרָאָה" (שם, יד).

(זי)... וַיֹּאמֶר הֲנֵה אֲנֹכִי חֲטָאתִי וְאֲנֹכִי הֶעָוִיתִי וְאֵלֶּה
הַצָּאן מֶה עָשׂוּ תֵהִי נָא יָדְךָ בִּי וּבְבֵית אָבִי:

בהכרזה זו דוד מקבל בלב שלם עונש עליו ועל ביתו, מתוך הכרה שהוא שצריך להיענש. כעת הוא מבין כי לא היה לו לעקוד את "הצאן" במקום עצמו, אלא עליו 'לעקוד' את משפחתו כדי להציל את ישראל, צאן קודשים. ההקבלה לעקדה מחדדת דבר זה, ומביאה לידי ביטוי את המקום שאליו הגיע דוד בסוף הפרשה: מסירות נפש על עם ישראל, רעיון השאוב מאש העקדה של אברהם אבינו.

ד. סיכום

פרשת המפקד והתגלות ה' בגורן ארוונה מסיימים את ספר שמואל. מתוך עיוננו בפרשה זו נוכל לסכם, כי אין יפה ממנה לחתום את ספר שמואל, כנקודת מעבר בין דוד לשלמה ובין ספר שמואל לספר מלכים ככלל.

פרשה זו מתארת את דמותו של דוד בפן הבולט ביותר שבה: מידת התשובה. תכונה זו, שאפיינה את דוד לאורך כל הספר, מודגשת בפרק זה במיוחד, ומהווה תזכורת לחשיבות של היכולת להכיר בחטא, להודות בו ולתקנו. ברם, יש בפרשה זו גם תקווה וציפייה לעתיד: היא רומזת לשלב הבא – בניין בית המקדש באותו מקום, ויש בה עדות לשליטה ולבעלות שהשיגה מלכות ישראל בארץ. תנאים אלו מכשירים את השעה לנקודת השיא של עם ישראל: בניין המקדש והשראת השכינה במקום קבוע ויציב. לתיאור דבר זה ייוחד ספר נפרד, הלוא הוא ספר מלכים.

***

בזה באות אל קצן ארבע שנים של עיון בספר שמואל.

דומה שספר שמואל הוא הספר הדרמטי ביותר בתנ"ך. אין עוד ספר העוסק בפירוט רב כל כך בדמויות גיבוריו ובאירועים הסוערים שעברו עליהם. בפרט אמורים הדברים בשני גיבוריו המרכזיים, הלוא הם שני המלכים הראשונים בישראל – שאול ודוד. הנבואה מספרת בעצמה בלתי-רגילה על האישויות המיוחדות של שני המלכים, על התמודדותם עם קשיים מבית ומחוץ, ובמיוחד עם תכונותיהם האנושיות, על הדומה והשונה שבין השניים. הספר מציג את מורכבותו של מוסד המלוכה על יתרונותיו וחסרונותיו, על הסיכוי לטוב והפוטנציאל להשחתה.

בספר שמואל אנו למדים גם על מערכות יחסים מורכבות בתוך המשפחה: על יחסי איש ואישה, כגון יחסי דוד ונשותיו – אביגיל, מיכל ובת שבע; על יחסי הורים וילדים, כגון יחסי שאול ויהונתן ויחסי דוד עם בניו; על יחסים בין אחים, כגון אמנון ואבשלום; ועוד. גיבורי משנה נוספים מעטרים את הספר, ואף הם מוצבים במלוא עצמתם האנושית, לטוב ולרע. על גיבורי המשנה הנזכרים לעיל יש להוסיף, בין היתר, את שלושת בן צרויה ואת אבנר בן נר.

הספר מתאר גם את השינויים הניכרים שחלו בעם ישראל בתקופה הנידונה: הן השינוי המדיני – המעבר משלטונם של עמים זרים, ובראשם פלשתים, לממלכה בעלת כוח

ב. בין גורן ארוונה לעקדת יצחק

עם זאת, גם ספר שמואל רומז לקשר שבין גורן ארוונה ובין הר המוריה. יש קשרים רבים בין פרקנו (והפרק המקביל לו בדברי הימים) ובין סיפור עקדת יצחק:

1. בשני הסיפורים אדם בונה מזבח ומקריב עליו עולה:

וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת הַמִּזְבֵּחַ... וַיִּלְךָ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנֵוֹ
(בראשית כ"ב, ט, יג);

וַיִּבֶן שָׁם דָּוִד מִזְבֵּחַ לַה' וַיַּעַל עֹלוֹת וַשְּׁלָמִים

(שמ"ב כ"ד, כה).

2. בשני הסיפורים ה' הוא שבחר במקום המזבח: ה' שולח את אברהם לארץ המוריה, ואת דוד – לגורן ארוונה.

3. בשני הסיפורים באה לשון דומה על הקימה בבוקר: "וַיִּשְׁכֶם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר" (בראשית כ"ב, ג) – "וַיִּקָּם דָּוִד בַּבֶּקֶר" (שמ"ב כ"ד, יא).

4. בשני הסיפורים מעורב מלאך ה' במניעת ההמשך הצפוי לכאורה. בעקדת יצחק המלאך עצמו הוא שעוצר את אברהם: "וַיִּקְרָא אֵלָיו מְלָאךְ ה' מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲנִי. וַיֹּאמֶר אֵל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנְּעָר וְאֵל תַּעֲשֵׂ לוֹ מְאוּמָה..." (בראשית כ"ב, יא-יב). ובפרקנו ה' הוא שעוצר את המלאך, בלשון דומה: "וַיִּשְׁלַח יְדוֹ הַמְּלָאךְ יְרוּשָׁלַם לְשַׁחֲתָהּ וַיִּנָּחֶם ה' אֶל הָרְעָה וַיֹּאמֶר לְמַלְאָךְ הַמְּשַׁחֲתִית בְּעַם רַב עֲתָה הֲרֹף יָדְךָ" (שמ"ב כ"ב, טז).

5. לשונות דומים נוספים: "וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיִּרְא" (בראשית כ"ב, ג) – "וַיִּשָּׂא דָוִד אֶת עֵינָיו וַיִּרְא" (דה"א כ"א, כז); "בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי" (בראשית כ"ב, ד) – "שְׁלֹשֶׁת יָמִים" (שמ"ב כ"ד, יג); "הֲנֵה הָאֵשׁ וְהַעֲצִים וְאֵיִה הֵשֶׁה לְעֹלָה" (בראשית כ"ב, ז) – "וַיִּרְאֵה הַבֶּקֶר לְעֹלָה וְהַמְרָגִים וְכָלִי הַבֶּקֶר לְעֲצִים" (שמ"ב כ"ד, כב); ועוד.

מה עניינה של הקבלה זו? ראשית, היא קשורה למה שנידון לעיל. אכן, ספר שמואל מדגיש יותר את הבחירה בירושלים משיקוליו האנושיים של דוד, אך אין הוא מתעלם לחלוטין מן הבחירה האלוהית בעיר, והוא רומז לה בעקיפין על ידי ההקבלה לסיפור עקדת יצחק, שהוא הסיפור היחיד בתורה העוסק בבחירת ירושלים.

ג. עקדת דוד

ברם, אפשר שיש להקבלה זו משמעות נוספת. בפרק י"ח (שיעור 39) עמדנו על הקבלה אחרת לסיפור עקדת יצחק, שבה הובלט הניגוד בין אברהם, שנכון לעקוד את בנו על גבי המזבח כדי לשמוע בקול ה', ובין דוד, שלא היה מסוגל לקבל את ההחלטה הנכונה על בנו הסורר אבשלום, וציווה את אנשיו שלא לפגוע בו.

נראה שבפרקנו, המספר על תשובתו השלמה של דוד (כפי שראינו בשיעורים הקודמים), ההקבלה באה לשבחו דווקא. דומה שמשפט השיא בפרק הוא דברי דוד כשנוכח בתוצאות של בחירתו העגומה בְּעוֹנֵשׁ הַדְּבָר:

ועצמה, העומדת בתהליך של ביסוס הדרגתי; הן השינוי הרוחני – מעם השקוע בעבודה זרה לעם שנראה כי מלכיו מוליכים אותו בדרך ה'. שלא כספר שופטים שקדם לו וכספר מלכים שלאחריו, אין כמעט בספר שמואל, לבד מתחילתו, תופעות של עבודה זרה. ואכן, בעיקרו של דבר ספר שמואל הוא הספר האופטימי ביותר מספרי הנביאים: אין הוא מסתיים בזעקה לשינוי, ספר שופטים, ואף לא בחורבן ובהתנפצות ההזדמנות, כספר מלכים. הספר מתאר תהליך של עלייה בכל התחומים, וחותרם ברמיזה להמשך טוב עוד יותר, לקראת הדור הבא.

כאן המקום להודות לכל המשתתפים הקבועים בשיעור הווירטואלי, ובמיוחד לאלו שטרחו ושאלו, העירו והאירו. תודה מיוחדת לבעז קלוש, שערך את כל השיעורים במקצועיות וביסודיות. אשמח להמשיך לקבל הערות ותגובות, ובע"ה נזכה להגדיל תורה ולהאדירה.

אמנון בזק

*****
* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב אמנון בזק, תש"ע *
* עורך: בעז קלוש *
*****
* בית המדרש הווירטואלי *
* מיסודו של *
* The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash *
* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
* משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דוא"ל: office@etzion.org.il *
* לביטול רישום לשיעור: *
* <http://etzion.org.il/vbm/unsubscribe.php> *
*****